

نوشته : غلامرضا معصومی

(فوق لیسانس باستان‌شناسی)

آتشدان مفرغی لرستان

در سال ۲۰۱۹ شاهنشاهی (برابر با ۱۳۳۹ خورشیدی) از کاوش‌های غیر علمی و غیرمجاز در یک متری دمگر پرچینه استان عیلام یک آتشدان مفرغی زیبا بدست آمد و به موزه ایران باستان آورده شد . این آتشدان که اکنون در موزه ایران باستان تحت شماره ۱۵۶۳۱ ثبت گردیده است یکی از شاهکارهای زیبای اقوام کاسی^۱ بشمار می‌رود .

۱- در حدود ۴۰۰۰ سال پیش اقوامی از شمال ایران وارد سرزمین هاشندند و در قسمت‌های مختلف گیلان مسکن گزیدند و سپس عده‌ای از آنها به غرب ایران کوچ کرده و تمدن درخشان لرستان را در دوران باستان پدیدآورده‌اند . این اقوام همان کاسی‌ها یا کاشبوها بودند که در ساختن انواع ابزار و آثار مفرغی مهارت کامل داشتند . کاسیها جنگجو، شجاع و سوارکاران خوبی بودند و به همین سبب ابزار واسلحة‌های جنگی همانند شمشیر - تبر - پیکان - تیر و نیزه‌های زیاد جالبی از خود بیادگار گذاشته‌اند . کاسیها چون به پرورش اسب علاقه زیادی داشتند ابزار مربوط به اسب را بهتر از آنار دیگر خود عرضه کرده‌اند .

آثاری که از کاسیها باقی مانده است گاهی ساده و زمانی در شمار بهترین آثار هنری می‌باشد . برای آگاهی بیشتر در این زمینه به مقاله ساغرهای مفرغی لرستان که در شماره ۲ و ۳ سال چهارم مجله بررسیهای تاریخی از این نگارنده‌چاپ شده وجود گردد .

وزن این آتشدان ۳۲۰۰ گرم و بلندی مجموع آن بالغ بر ۵۱ سانتیمتر و نیم و درازی مجسمه گاو که بخش زیرین آتشدان را تشکیل میدهد (از نوک پوزه تا دم گاو) ۲۵ سانتیمتر بوده بلندی مجسمه گاو (از نوک شاخها تا زیرسم آن) ۳۱ سانتیمتر و نیم و بلندی قسمت وسط گاو تا زیر پایه بخش بالائی ۱۸ سانتیمتر و نیم است و ارتفاع انسان ۲۳ سانتیمتر و نیم و بلندی مشعل که در قسمت بالا قرار دارد ۹ سانتیمتر و نیم و قطر دهانه آن ۶ سانتیمتر است. عمر این آتشدان تقریباً به ۹۰۰ سال پیش از میلاد مسیح میرسد.

این آتشدان از سه قسمت متمایز تشکیل شده است که عبارت است از یک مجسمه بزرگ گاو اساطیری و یک مجسمه انسان ایستاده (شاید انکیدو خداوند حامی حیوانات باشد) و یک قسمت العاقی دیگر در بالا که کاسه‌ای مشبک بشکل مشعل که کاملاً شبیه کلاهک چراغ پریموس میباشد و بوسیله میله تزئینی به تاج بالای کلاه انسان متصل شده است.

گرچه این گاو اساطیری تناسبی با گاو واقعی ندارد ولی بین مجسمه انسان و گاو که بهم پیوسته‌اند هماهنگی و تناسب کاملی وجود دارد، زیرا هنرمند سازنده این اثر برای ایجاد تناسب بین مجسمه انسان که قامتی بلند دارد ارتفاع گاو را هم بیش از حد معمولی ساخته است و بدین ترتیب هماهنگی بین مجسمه گاو و انسان حامل آتشدان بوجود آورده است. بدون شک این آتشدان یکی از زیباترین آثار هنری کاسیه‌ها است که هنرمند برای ساختن آن نهایت سلیقه رابکار برده است.

مجسمه گاو بسیار زیبا بوده تزئینات جالبی روی گردن و

گلی شبیه خورشید^۲ روی بازو دارد. در قسمت گردن آن پنج نوار برجسته تزئینی هست. شاخهای آن به بلندی قریب ۵/۴ سانتیمتر است. حالت ایستادن حیوان حاکی از تیز هوشی و وحشت یاترس آن از چیزی است زیرا سر آن رو به بالا و آماده دفاع از خود یا انجام کاری است. کشیدگی قد حیوان و لاغری آن به خصوص پاهای بلند شباht آن را به اسب بیشتر کرده است ولی صورت و دم و شانx آن گاوی را نشان میدهد که منبع شجاعت و نشانه قدرت آسمانی است.

به هر حال حیوانی است تلفیقی (پیوندی) از اسب و گاو (هر دوی آنها مظہر نجابت و شجاعت و سودمندی) که حامل آتشدان است. آتشدان بر بالای سر انسانی قرار گرفته است. انسانی کمر بسته که جامه بلند و تنگ، دامنی پرچین و بلند (ماکسی) در بر دارد که تا ساق پای او میرسد، اسلحهای شبیه خنجر که درون غلافی جا داده شده است بکمر زده و دست راستش

- ۲- این گل همان گردونه خورشید است که روی کپل یا روی بازوی اغلب مجسمه‌های گاو یا بز یا شیرهای هزاره اول و دوم پیش از میلاد مسیح دیده میشود. این گل که نخست خیلی ابتدائی و مانند یک علامت بعلوه (+) در روی آثار سفالی و مفرغی و طلائی هزاره سوم و چهارم پیش از میلاد ظاهر شده است بعد اسیر تکاملی یافته و بشکل گل رزاں یا گل آفتاگردن درآمده است. این نقش دوباره در هزاره اول به شیوه هنرمندانه پدیدار شده و بصورت صلیب شکسته روی برخی از آثار نمایان گشته است. علامت نامبرده که مظہری از گردونه خورشید است اغلب در روی جامه‌ای طلائی بر بالای ران یا بازوی نقش برجسته‌ها و مجسمه‌های گاو یا بز و شیر هزاره اول و دوم پیش از میلاد مسیح و حتی در روی پارچه و مهره عقیق در دوره اشکانی دیده میشود.

را دروی دستهٔ خنجر نهاده است^۳ انسانی با بینی بلند شبیه منقار عقاب و چشمان بزرگ نافذ و فرورفته و ریش بلند که تاجی مرتفع بر سر نهاده^۴. انسانی که حامل آتشدان و حامی آتش مقدس است و نگهبان آن و احترام آتش را دارد که بر سرش جای داده است. شاید این انسان الهامی از خدای نگهبان آتش و یا مظہری از خداوند روشنائی و گرما بوده باشد. از قدر کشیده و بلند و تاج زیبایش پیداست که شباهت به پهلوانان باستانی یا خدایان افسانه‌ای قدیم دارد، ولی از نامش اطلاع درستی نداریم. ظاهراً حامی آتش و حامل مشعل یا آتشدان است ولی فلسفه آن چیست؟ بر ما پوشیده است. آتشدان مانند کلاهک چراغ پریموس است و سه شاخه دارد و چندین برجستگی کمربندی تزئینی. قضاوت با خوانندگان است که او کیست و چرا آتشدان را حمل میکند.

۳- شبیه غلاف و خنجری که در گمراین مرد دیده میشود در آثار لرستان مکرراً نمایان است و خنجری که در گمرمیترا المه خورشید بهنگام کشتن گاو مقدس اور مرد دیده میشود شباهت زیادی به این خنجر دارد.

۴- سروصورت این انسان را می‌توان با سروصورت «تشوب یا تشوب» خداوند طوفان در عیلام مقایسه کرد. همچنین با «آنور» خداوند آسمانها که گاهی با ریش سه‌شاخه و زمانی با تاجی از شاخ گاو (که قدرت آسمانی اورا نشان می‌هد) ظاهر میشود نیز قابل مقایسه است.

گلی شبیه خورشید^۲ روی بازو دارد. در قسمت گردن آن پنج نوار برجسته تزئینی هست. شاخهای آن به بلندی قریب ۵/۴ سانتیمتر است. حالت ایستادن حیوان حاکی از تیز هوشی و وحشت یا ترس آن از چیزی است زیرا سر آن رو به بالا و آماده دفاع از خود یا انجام کاری است. کشیدگی قد حیوان و لاغری آن به خصوص پاهای بلند شباهت آن را به اسب بیشتر کرده است ولی صورت و دم و شانح آن گاوی را نشان میدهد که منبع شجاعت و نشانه قدرت آسمانی است.

به هر حال حیوانی است تلفیقی (پیوندی) از اسب و گاو (هر دوی آنها مظہر نجابت و شجاعت و سودمندی) که حامل آتشدان است. آتشدان بر بالای سر انسانی قرار گرفته است. انسانی کمر بسته که جامه بلند و تنگ، دامنی پرچین و بلند (ماکسی) در بر دارد که تا ساق پای او میرسد، اسلحهای شبیه خنجر که درون غلافی جا داده شده است بکمر زده و دست راستش

-۲- این گل همان گردونه خورشید است که روی کپل یا روی بازوی اغلب مجسمه‌های گاو یا بز یا شیرهای هزاره اول و دوم پیش از میلاد مسیح دیده میشود. این گل که نخست خیلی ابتدائی و مانند یک علامت بعلوه (+) در روی آثار سفالی و مفرغی و طلائی هزاره سوم و چهارم پیش از میلاد ظاهر شده است بعد اسیر تکاملی یافته و بشکل گل رزاں یا گل آفتتابگردان درآمده است. این نقش دوباره در هزاره اول به شیوه هنرمندانه پدیدار شده و بصورت صلیب شکسته روی برخی از آثار نمایان گشته است. علامت نامبرده که مظہری از گردونه خورشید است اغلب در روی جامه‌های طلائی بر بالای ران یا بازوی نقش برجسته‌ها و مجسمه‌های گاو یا بز و شیر هزاره اول و دوم پیش از میلاد مسیح و حتی در روی پارچه و مهره عقیق در دوره اشکانی دیده میشود.

را روحی دستهٔ خنجر نهاده است^۳ انسانی با بینی بلند شبیه منقار عقاب و چشمان بزرگ نافذ و فرورفته و ریش بلند که تاجی مرتفع بر سر نهاده^۴. انسانی که حامل آتشدان و حامی آتش مقدس است و نگهبان آن و احترام آتش را دارد که بر سرش جای داده است. شاید این انسان الهامی از خدای نگهبان آتش و یا مظہری از خداوند روشنائی و گرما بوده باشد. از قد کشیده و بلند و تاج زیبایش پیداست که شباهت به پهلوانان باستانی یا خدایان افسانه‌ای قدیم دارد، ولی از نامش اطلاع درستی نداریم. ظاهراً حامی آتش و حامل مشعل یا آتشدان است ولی فلسفه آن چیست؟ بر ما پوشیده است. آتشدان مانند کلاهک چراغ پریموس است و سه شاخه دارد و چندین برجستگی کمربندی تزئینی. قضاوت با خوانندگان است که او کیست و چرا آتشدان را حمل میکند.

۳- شبیه غلاف و خنجری که در کمراین مرد دیده میشود در آثار لرستان مکرراً نمایان است و خنجری که در کمرمیترا الهه خورشید بهنگام کشتن گساومقدس اور مرد دیده میشود شباهت زیادی به این خنجر دارد.

۴- سروصورت این انسان را می‌توان با سروصورت «تشوب یا تشوب» خداوند طوفان در عیلام مقایسه کرد. همچنین با «آنوه» خداوند آسمانها که گساهی با ریش سه‌شاخه و زمانی با تاجی از شاخ گاو (که قدرت آسمانی اورا نشان می‌هد) ظاهر میشود نیز قابل مقایسه است.